پژوهشگاه
فضای مجازی

گزارش کوتاه سیاستی -۱۱

خلاصه سیاستی به صورت گزاره برگ
دفتر سیاست‌های دیاسپورایی چین

پژوهشگاه فضای مجازی

خرداد ۱۴۰۵

۱

یکی از بزرگترین جوامع دیاسپورایی جهان متعلق به کشور چین است. این کشور در تبدیل مهاجرت نخبگان از تهدید به فرصت، تجربه موفقی داشته است.

۲

دولت این کشور در گام اول نگاه خود به دیاسپورا را عوض کرد. آن‌ها را به جای جمعیت دورشده و ناهمسو با اهداف ملی به عنوان امتدادی از ظرفیت‌های ملی تلقی کرد و دریافت که دیاسپورا می‌تواند دریچه‌ای به سوی فناوری و علم در مقیاس جهانی و نماینده چین در جامعه جهانی باشد.

۳

دولت چین برای تعامل با دیاسپورا نه از نهادهای رسمی و حاکمیتی که از شبکه‌ها، انجمن‌ها، سازمان‌های نیمه‌دولتی، دانشگاه‌ها، اتاق‌های بازرگانی و مراکز فرهنگی غیردولتی بهره می‌برد.

۴

سیاست دیاسپورایی چین با الگوی توسعه ملی آن همسو بوده است. تا قبل از سال ۲۰۰۰ که اقتصاد چین نیازمند سرمایه بود، سیاست دیاسپورایی این کشور بر برقراری ارتباط با سرمایه‌گذاران، تجار و شبکه‌های تجاری برون‌مرزی چینی بود. از بعد از ۲۰۰۰ میلادی که اولویت این کشور از تولید کالاهای عادی به کالاهایی با ارزش افزوده بالا و محصولات دانش‌بنیان تغییر کرد، سیاست دیاسپورایی این کشور نیز بر جذب نخبگان فناور و کارآفرینان و متخصصان علوم کامپیوتر تغییر جهت داد.

۵

کیفیت پایین آموزش، فقر تجهیزات آزمایشگاهی، شکاف بین استادان داخلی و خارجی از جمله دلایلی بودند که موجب گشتند بین سال‌های ۱۹۷۸ تا ۲۰۰۶، یک میلیون پژوهشگر و محقق چینی این کشور را ترک کنند. ، در اواخر دهه ۱۹۹۰، از هر سه دانشجوی تحصیلات تکمیلی یک نفر کشور را ترک می‌کرد. بدین سان یکی از بزرگ‌ترین جوامع دیاسپورایی متخصص یعنی دیاسپورای چین به وجود آمد.

۶

دولت چین آن هنگام که دریافت توانایی پرداخت دستمزدهای رقابتی و ایجاد رفاه و توسعه کشورهای غربی را ندارد از تلاش برای بازگرداندن نخبگانش دست کشید و سیاست به کارگیری دیاسپورا در خدمت منافع ملی بدون بازکشت فیزیکی را در دستور کار قرار داد.

۷

دولت چین برای رسیدگی به مسئله دیاسپورا از مجموعه‌ای نهادهای رسمی و غیررسمی استفاده می‌کند. نهادهای رسمی شامل پنج بازوی زیر است که در ادبیات سیاسی چین به «پنج نهاد دیاسپورایی» مشهورند:

۱| بازوی سیاست‌گذاری کلان : دفتر امور چینی‌های خارج از کشور شورای دولتی

۲| بازوی حزبی و سیاسی: حزب ژی‌گونگ چین

۳| بازوی قانون‌گذاری: کمیته تخصصی چینی‌های خارج از کشور در کنگره ملی چین

۴| بازوی مشورتی - سیاستی: کمیته چینی‌های خارج از کشور در کنفرانس مشورتی سیاسی خلق چین

۵| بازوی اجتماعی و شبکه‌سازی: فدراسیون چینی‌های بازگشته از خارج

۸

دفتر امور چینی‌های خارج از کشور عالی‌ترین نهاد حاکمیتی چین در موضوع دیاسپورا است. این دفتر سیاست‌های کلان را در سطح حزب و دولت طراحی می‌کند و به تصویب می‌رساند. این دفتر در تمامی مراکز دیپلماتیک چین در خارج از این کشور شعبه دارد و خدمات کنسولی و سیاست‌های تعامل با دیاسپورا را به صورت یکپارچه دنبال می‌کند. مسئولان شعبات مأمور اند تا با انجمن‌ها، جوامع محلی چینی‌ها و فعالان اقتصادی و فرهنگی دیاسپورا در تماس مستقیم باشند و به مشکلات و چالش‌های آنان رسیدگی کنند.

۹

یکی دیگر از ابتکارات این دفتر راه‌اندازی و تامین مالی رسانه‌های بین‌المللی است که محتوای اختصاصی برای چینی‌های سراسر جهان تولید می‌کنند تا پیوند فرهنگی و تاریخی دیاسپورا با سرزمین اصلی از بین نرود. این دفتر هم‌چنین برای تربیت نیروهای متخصص در تعامل و ارتباط‌گیری با دیاسپورا سه دانشگاه تاسیس کرده است. ماموریت این دانشگاه‌ها تربیت معلم برای فرزندان چینی‌های خارج از کشور، کارشناسان کنسولی و تسهیل‌گر کسب و کار است.

۱۰

حزب ژی‌گونگ دومین نهاد است. این نهاد بازوی حزبی برنامه دیاسپورا است. این حزب از احزاب دموکرات است. با اینکه نظام سیاسی چین تک‌حزبی است و در اختیار حزب کمونیست است اما احزاب هشتگانه دموکرات نیز در حکمرانی ذیل حزب کمونیست مشارکت دارند. اعضا این حزب همگی از چینی‌های تحصیلکرده و بازگشته از خارج هستند. این حزب در سانفرانسیسکو تولد یافت اما هم‌اکنون در پکن فعال است. مزیت ویژه آن ارتباطات و شبکه گسترده‌ای است در خارج از چین دارد و پلی میان دستگاه حاکم و نخبگان دیاسپورایی است.

۱۱

نهاد سوم کمیته چینی‌های خارج از کشور در کنگره ملی چین است. کنگره ملی نهاد قانون‌گذار و پارلمان این کشور به حساب می‌آید. این کمیته سیاست‌های دفتر امور چینی‌های خارج از کشور را به قانون تبدیل می‌کنند.

۱۲

نهاد چهارم کمیته چینی‌های خارج از کشور در کنفرانس مشورتی سیاسی خلق چین است. این کنفرانس عالی‌ترین گردهمایی سیاسی و سیاستی در چین به حساب می‌آید که نمایندگان احزاب، فعالان بخش خصوصی، اساتید دانشگاه، سرمایه‌گذاران، نخبگان اجتماعی و سیاسی همگی گرد هم می‌آیند تا درباره مسائل گوناگون به تبادل نظر بپردازند. این کمیته دیدگاه‌ها، تجربه‌ها و پیشنهادهای مربوط به دیاسپورا را در قالب گزارش‌ها و جمع‌بندی‌های مشورتی به جریان تصمیم‌سازی منتقل می‌کند.

۱۳

آخرین نهاد سازمان مردم نهادی است با نام فدراسیون چینی‌های خارج از کشور. این سازمان غیردولتی همان ماموریت‌های دفتر امور چینی‌های خارج از کشور را در قالبی غیر حکومتی دنبال می‌کند. یکی از ابتکارات قابل توجه این سازمان تأسیس موزه‌ای تخصصی درباره چینی‌های خارج از کشور است؛ موزه‌ای که با هدف ثبت تاریخ مهاجرت چینی‌ها، روایت تجربه‌های زیسته آنان و معرفی آثار و دستاوردهایشان شکل گرفته است.

۱۴

از منظر سیاست‌گذار چینی دیاسپورا زیرساخت انسانی اتصال این کشور به زیست‌بوم جهانی نوآوری است. هم‌اکنون چینی‌های بسیاری در مراکز اصلی علم، فناوری پیشرفته، سرمایه‌گذاری، شرکت‌های های‌تک و شبکه‌های تحقیق و توسعه در آمریکا، ژاپن، اروپا و شرق آسیا حضور دارند؛ بنابراین سیاست دیاسپورا در چین عملاً ابزاری برای دسترسی غیرمستقیم به جریان‌های جهانی دانش و فناوری است.

۱۵

سیاست دیاسپورایی چین یک دوگانه است: دعوت به بازگشت و تشویق به مهاجرت. دولت چین آنگاه که نگاه خود را به مهاجرت و دیاسپورا عوض کرد، نه تنها مهاجرت را تهدید ندید بلکه جوانان را به انجام آن تشویق می‌کند. البته زیرساخت بهره‌برداری از این سرمایه انسانی دور از وطن را هم فراهم کرده است.

۱۶

سیاست دیاسپورایی چین تا سال ۱۹۸۰ بر اقتصادسازی با تکیه بر امکانات مالی و شبکه‌ای دیاسپورا متمرکز بوده است. در این مرحله، دیاسپورا پیش از هر چیز به‌عنوان پلی برای ورود سرمایه، شبکه‌های تجاری و تجربه کسب‌وکار دیده می‌شد.

۱۷

از ۱۹۹۰ سیاست دیاسپورایی به مهاجرت دو سویه و مدیریت منعطف رفت و آمد تغییر پیدا کرد. سیاست «دوازده واژه» نشان دهنده همین چرخش است: «حمایت از تحصیل در خارج، تشویق به بازگشت و در عین حال حفظ آزادی رفت‌وآمد».

۱۸

دهه نود میلادی سرآغاز پذیرش این واقعیت بود که مشارکت در توسعه چین می‌تواند از بیرون مرزها نیز صورت گیرد؛ از طریق انتقال دانش، شبکه، پروژه و سرمایه، بدون لزوم بازگشت فیزیکی.

۱۹

چینی‌ها در این دوره از دو استعاره جالب برای اشاره به تفاوت مدل جدید با مدل قدیمی استفاده می‌کردند. آن‌ها مهاجران را به دو دسته تقسیم کردند: لاک‌پشت‌های دریایی و مرغان دریایی. لاک‌پشت دریایی که برای تخم‌گذاری به ساحل زادگاهش باز می‌گردد استعاره‌ای است از مهاجرانی که به خارج از کشور رفته و پس از تحصیل و کسب تجربه، به وطن بازگشته اند؛ مرغان دریایی اما مهاجرانی هستند که آزادانه میان ساحل‌ها حرکت می‌کنند و این استعاره ای است از مهاجرانی که بین چین و سایر کشورها در رفت و آمد اند.

۲۰

از سال ۲۰۰۰ میلادی سیاست اقتصادی چین بر تولید کالا با ارزش افزوده بالا و ورود به زنجیره‌های ارزش جهانی بود. لازمه این امر در اختیار داشتن فناوری‌های پیشرفته بود. در این چارچوب، پارک‌های صنعتی های‌تک، زیرساخت‌های STEM و مراکز R&D ایجاد شدند تا نسل جدید دیاسپورا ـ به‌ویژه کسانی که در آمریکا، ژاپن و دیگر کشورهای پیشرفته در محیط‌های علمی و فناورانه فعال بودند ـ به همکاری با داخل ترغیب شوند. در این دوره دیاسپورای فناوری به کانون سیاست‌های دیاسپورایی چین بدل شد.

۲۱

یکی از سیاست‌های مهم چین در مسئله بهره‌برداری از دیاسپورا جذب متعادل سرمایه، نیروی انسانی و فناوری به موازات یکدیگر بوده است. به این سه گانه در ادبیات سیاستی چین «سه واردات» گفته می‌شود و به آن معناست که جذب نیروی انسانی بدون واردات فناوری و سرمایه، نتیجه بخش نخواهد بود.

۲۲

سیاست دیگر استخدام انعطاف‌پذیر است. به منظور جذب حداکثری نخبگان فناوری، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی چین محدودیت‌های استخدام تمام‌وقت را کنار گذاشتند و امکان همکاری قراردادی، پروژه‌ای و مشاوره‌ای و پاره‌وقت را برای نخبگانی که مایل به ترک موقعیت اصلی خود در خارج از کشور نبودند، فراهم ساختند.

۲۳

دیگـر سیاسـت شـرکت‌های بزرگ فنـاوری چینـی، خریـد اسـتارتاپ‌های کوچـک و استراتژیک در سطح جهان و به کارگیری متخصصان فناوری چینی تبار در آن‌ها است. نمونه بارز آن شرکت سوئدیSILEX MICROSYSTEMS است که توسط پارک فناوری پکن خریداری شده و متخصصان چینی‌تبار ساکن سوئد در آن به کار گرفته شدند.

۲۴

ابتکار دیگر ایجاد صندوق‌های هدایت دولتی است. صندوق های هدایت دولتی بر خلاف صندوق‌های VC سرمایه صبور به حساب می‌آیند و تسهیلات آن‌ها ترکیبی از منابع دولتی و خصوصی است. دولت چین تا کنون ۶۷۰ میلیارد دلار در این صندوق‌ها سرمایه‌گذاری کرده است. این رقم تا پایان ۲۰۳۰ به ۱۵۰۰ میلیارد دلار می‌رسد.

۲۵

یک ابتکار بسیار مهم تاسیس مراکز تحقیق و توسعه برون‌مرزی بود. شرکت‌هایی چینی به جای آنکه نخبگان را بازگردانند، واحدهای تحقیق و توسعه خود را به مقاصد مهاجرتی نخبگان چینی بردند. برای مثال هم‌اکنون واحد تحقیق و توسعه هوآوی در شهر مونیخ مستقر است. آزمایشگاه هوش مصنوعی شرکت بایدو مستقر در سیلیکون ولی و مراکز تحقیقاتی شرکت علی‌بابا در کالیفرنیا، تل‌آویو، سنگاپور و مسکو همگی در چارچوب این برنامه ایجاد شده‌اند.

۲۶

طرح «هزار استعداد» یک نمونه از برنامه‌های شاخص جذب مهاجران متخصص است. این برنامه با هدف میان‌برزدنِ دهه‌ها تحقیق و توسعه در تکنولوژی‌های حساس شکل گرفت و با ارائه بسته‌های تشویقی شامل پاداش ۱۵۰ هزار دلاری، بودجه‌های تحقیقاتی چندمیلیون‌دلاری و احداث آزمایشگاه‌های مشابه با آزمایشگاه‌های غربی، بر شکار مغزهای مستقر در لبه‌های تکنولوژی متمرکز بود.

۲۷

مدل قراردادهای پاره‌وقت، نوآوری کلیدی این طرح بود؛ این مدل به پژوهشگران اجازه می‌داد بدون نیاز به استعفا از دانشگاه‌های تراز اول آمریکا و اروپا، مالکیت فکری و دانش انباشته را از طریق همکاری‌های پروژه‌ای به شرکت‌های چینی منتقل کنند که منجر به افزایش ۱۴۴ درصدی نرخ مقالات برای این نخبگان شد.

۲۸

واکنش امنیتی ایالات متحده پس از شناسایی نشت فناوری‌های حساس، منجر به آغاز «ابتکار چین» در سال ۲۰۱۸ شد؛ این برخوردها شامل اخراج صدها پژوهشگر و محکومیت چهره‌های شاخصی مانند چارلز لیبر به دلیل پنهان‌کاری در دریافت حقوق و بودجه‌های کلان از دانشگاه‌های چین بود.

۲۹

پس از توقف رسمی و پاک‌سازی وب‌سایت‌های دولتی چین از اسناد طرح، استراتژی به مدل «غیرمتمرکز و استتارشده» تغییر یافت؛ اکنون جذب نخبگان تحت برنامه‌هایی مانند «سپیده‌دم» و از طریق هدهانترها و هاب‌های پژوهشی اقماری در کشورهای ثالث، به‌صورت چراغ‌خاموش و خارج از رادارهای نظارتی غرب ادامه دارد.

WWW
THECSRI
.IR

«گزارش کوتاه سیاستی» نام دسته‌ای از پژوهش‌های فشرده و مسئله‌محور «پژوهشگاه فضای مجازی» است که با هدف به‌روزرسانی سریع دانش سیاستی مخاطبان طراحی شده است. این گزارش‌ها با خلاصه‌سازی پژوهش‌های تفصیلی، دسترسی سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و مدیران را به توصیه‌های سیاستی تسهیل می‌کنند.

پژوهشگاه
فضای مجازی